

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՔՆԻՇԻԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՍԱՐՈՅԱՆ ԴԱՎԻԹ

ՀՀ քննչական կոմիտեի ՀԿԳ քննության
գլխավոր վարչության մարդու ղեմ ուղղված
հանցագործությունների քննության վարչության
ՀԿԳ ավագ քննիչ, արդարադատության
երկրորդ դասի խորհրդական,
ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի
և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ
DOI: 10.63925/18294847-2026.bl21-18

Ամփոփագիր. Համաշխարհային տնտեսական համագործակցության և
ինտեգրման աննախադեպ ծավալներն օբյեկտիվորեն խթանեցին միջազգային
(անդրազգային) խոշոր տնտեսական (առևտրային) կազմակերպությունների
ձևավորման և զարգացման գործընթացը: Այս գործընթացների արդյունքում ձևավորվել
են բազմաշերտ և փոխկապակցված տնտեսական հարաբերություններ, որոնք էական
ազդեցություն են ունենում ազգային տնտեսությունների վրա:
Այդ գործընթացային հարաբերություններում խաչաձևվում են պետության
ինքնիշխանությունը, ինքնիշխան իրավունքները, ինչպես նաև միջազգային
տնտեսական (առևտրային) կազմակերպությունների և անդրազգային
կորպորացիաների գործառնական լիազորությունները: Վերջիններիս աճող դերը
հաճախ առաջացնում է իրավական և ինստիտուցիոնալ հակասություններ՝ կապված
պետական կարգավորումների, տնտեսական քաղաքականության և ազգային շահերի
պաշտպանության հետ:

Այդ բարդ և բազմակողմանի խնդրի վերլուծությանն է նվիրված սույն
հետազոտական աշխատանքը՝ նպատակ ունենալով բացահայտել միջազգային
տնտեսական համագործակցության պայմաններում պետության ինքնիշխանության
պահպանման հնարավոր ուղիներն ու սահմանափակումները:

Բանալի բառեր. պետության ինքնիշխանություն, ինքնիշխան իրավունքներ,
միջազգային տնտեսական (առևտրային) կազմակերպություն, գործառնական
լիազորություններ միջազգային իրավունք, միջազգային պրակտիկա:

Ներածություն

Ժամանակակից միջազգային տնտեսական հարաբերությունների բարդ և բազմաշերտ համակարգում, երբ արագ տեմպերով աճում է տրանսազգային ընկերությունների (ՏԱԸ), կորպորացիաների և միջազգային առևտրային կազմակերպությունների (ՄԱԿ) թիվը և ազդեցությունը, առավել հրատապ է դառնում պետությունների ինքնիշխանության հարցը: Քանի որ նշված, ինչպես նաև մի շարք այլ միջազգային տնտեսական կազմակերպությունների գործունեությունն իրականացվում է ինքնիշխան պետությունների տարածքում, առաջանում են իրավական և գործառնական բնույթի բարդ հարաբերություններ: Այս համատեքստում առերեսվում են, մի կողմից, ինքնիշխան պետության իրավասությունները և կարգավորիչ լիազորությունները, իսկ մյուս կողմից՝ միջազգային տնտեսական (առևտրային) կազմակերպությունների և անդրազգային կորպորացիաների գործառնական իրավունքներն ու հնարավորությունները: Հենց այս փոխհարաբերությունների ուսումնասիրությունն է կազմում սույն հոդվածի հետազոտության առարկան:

Հիմնական հետազոտություն

Համաշխարհային տնտեսության նշանակության մասշտաբներով երկրների տնտեսական փոխկապվածության աճը ներքաղաքական շահերի ազդեցության աճի հետ համակցությամբ ստիպեցին ժամանակակից երկրներին հրաժարվել տարածքային էքսպանսիայից և տնտեսական նպատակների համար ձեռքբերման ռազմական մեթոդներից: Դրա փոխարեն առևտրային պետությունները կենտրոնացվեցին համաշխարհային տնտեսությունում ներդրումների աճին: Միայն այն երկրներն են պահպանում տարածքային հավակնությունները, որոնց տնտեսական առավելությունը հենվում է գյուղատնտեսական մթերքների արտադրության վրա: Այն պետությունները, որոնցում կապիտալը, աշխատանքային ռեսուրսները, տեխնոլոգիաները մոբիլ են, որտեղ գերակայում է շուկայական փոխանակության զարգացման պահանջները, ըստ Ռ. Ռոզելկրանցի սահմանման, վերածվեցին «վերացական պետությունների», քանի որ դրանցում քիչ է ֆիզիկական (աշխարհագրական) տարածությանն առնչվող արտադրությունը¹: Արտադրական բազմաթիվ ոլորտներում տեխնոլոգիական գործընթացի բարդությունը, արժեքի և ռիսկի աստիճանի հետ զուգահեռ, հանգեցրին իրացման շուկաների ոլորտների ընդլայնման և մեկ ազգային պետության սահմաններից

¹ Տե՛ս **Rosecrance R.**, The Rise of the Virtual State // Foreign Affairs. Vol. 75 (4) July-August, 1996, p. 45.

դրանց տարածման երևույթին: Ազգային պետությունների տարածքային սահմանները ծառայեցին նոր ապրանքների, մրցունակ արտադրության կազմակերպման և նոր տեխնոլոգիաների զարգացման համար: Կարելի է ասել, որ գլոբալ տնտեսությունը հենվում է արդյունաբերական գործունեության, աշխարհագրորեն գործառնական ինտեգրման նպատակահարմարությանը:

Առևտուրը համաշխարհային տնտեսության ինտեգրման հիմնական միջոց է: 1960-ական թվականներից սկսած՝ ծագեցին անդրազգային կորպորացիաներ, որոնք դարձան արտադրական միջոցների ինտերազգայնացման արդյունքում առևտրային պետության ծագման գործոն: Հետագայում այդ կորպորացիաները փոխարինվեցին միջազգային առևտրային կազմակերպությունների ցանցի, որոնք դրսևորվում էին որպես կորպորատիվ այլանսներ կամ կոլեկտիվ գործողությունների հիման վրա զարգացող ուղղակի տարբեր ֆիրմաների միջև համագործակցության վերաբերյալ համաձայնություններ: Անհատական նպատակի ձեռքբերման պահանջը ձևափոխվեց կոլեկտիվ նպատակների ձեռքբերման պահանջի: Հետևաբար, ըստ իրենց բնույթի՝ նման ցանցերը փոխկապակցված են և որոշակի չափով հանգեցնում են առանձին սուբյեկտների կողմից իրականացվող անհատական վերահսկողության մակարդակի նվազման:

Ներկայումս համաշխարհային շուկան չի ձևավորվում որպես միասնական և ամբողջական գլոբալ շուկա. այն, ըստ էության, բազմաթիվ տարածաշրջանային շուկաների համակցություն է, որոնք ներառում են սեփական ներքին շուկաները, ինչպես նաև անդրազգային ընկերությունների (ԱԸ) և միջազգային առևտրային կազմակերպությունների (ՄԱԿ) գործունեության ոլորտները: Այս կորպորացիաները կարելի է գնահատել որպես փոխանակման սկզբունքի ինստիտուցիոնալ օրինակներ, քանի որ դրանք գործում են որպես համաշխարհային ցանցեր:

ՏԱԸ և ՄԱԸ կազմակերպել են արտադրության և բաշխման գլոբալ ցանցեր, ունեն ազգային հիմքեր: Ըստ Ա.Մարտինելլի տվյալների՝ համաշխարհային առևտրի դրանց մասնաբաժինը կազմում է 70% և համաշխարհային արտադրության մինչև 30%-ը: Դրանցից ամենախոշոր հարյուրն ունեն մոտ վեց միլիոն աշխատակիցներ ամբողջ աշխարհով մեկ, իրականացնում են տրանսազգային և մուլտիազգային ֆիրմաների համաշխարհային վաճառքի 30%-ը, հսկում արտերկրյա գլոբալ ներդրումների 20%-ը, գերակայում այնպիսի ոլորտներում, ինչպես գազը, նավթը, ավտոմեքենաները,

էլեկտրոնիկան, հեռահաղորդակցությունը, քիմիան, դեղագործությունը²: Երկրի պաշտոնապես հայտարարված արտահանման և ներկրման էական հատվածը փաստացի կարող է կազմված լինել տեղական և արտերկրյա ՏԱԸ մասնաճյուղերի միջև արտադրության, ծառայություններին այլ շրջանառությունների հետ կապված բաղադրիչների, կիսաֆաբրիկատների տրանսսահմանային շարժից: Դրանք ձևավորվել են տեղական կամ ազգային ֆիրմաների հիմքի վրա և ժամանակի ընթացքում վերածվել գլոբալ դերակատարների՝ համաշխարհային շուկաներում մրցակցային առավելություններ ձեռք բերելու նպատակով: Այդ վերափոխումը հնարավոր է դարձել արտերկրյա ուղղակի ներդրումների արդյունավետ կիրառման, ինչպես նաև նյութական և սիմվոլիկ հաղորդակցության ոլորտներում գրանցված տեխնոլոգիական առաջընթացի շնորհիվ:

ՏԱԸ գործում են ըստ մրցակցային կանոնների և այն երկրների օրենքներով, որտեղ աշխատում են: Շուկայական մրցակցության նկատմամբ դրանց վերաբերմունքը միանշանակ չէ: Դրանք շարունակում են կիրառել շուկայի հատվածավորման առավելությունների աշխատաշուկան (ցածր աշխատավարձեր և արհմիությունների բացակայություն) և բնական ռեսուրսների շուկան (կարելի է չծախսել շրջակա միջավայրի պաշտպանության վրա այնտեղ, որտեղ բացակայում է էկոլոգիական քաղաքականությունը):

Երկրների հասարակության տնտեսության վրա ՏԱԸ ազդեցությունը, որտեղ վերջիններս կապիտալ են ներդրում, միանշանակ չէ: ՏԱԸ ներածում են առաջընթաց տեխնոլոգիաներ, կորպորատիվ ռազմավարության և կազմակերպման մոդելներ, աշխատակիցներին միջինում վճարում են ավելին, քան տեղական ֆիրմաները: Դրանք կիրառում են բնական ռեսուրսների շուկայի և աշխատաշուկայի հատվածավորվածությունը, իսկ դրանց տեխնոլոգիաները, մարտավարությունը և կառուցվածքը կարող են չհամապատասխանել տեղական տնտեսության և հասարակության պահանջներին, հատկապես պակաս զարգացած երկրներում Հակագլոբալացման ակտիվիստները համարում են, որ բոլոր ՏԱԸ վարվում են միանման և հավասար մեղավոր են չարիքի վերաբերյալ, որը կապված է գլոբալացման հետ: Իրականում կարելի է տարբերություններ առանձնացնել առանձին ՏԱԸ դրույթներում և կորպորատիվ վարքագծում: «Որոշ ՏԱԸ ընդունող երկրների մարդկային և բնական

² Տե՛ս **Мартинелли А.** Рынки, правительства, сообщества и глобальное управление // Социс.2003.№1. С.11.

ռեսուսներին վերաբերվում են որպես թշնամիներ: Մյուսները փորձում են զարգացնել առավել կայուն և հավասար հարաբերություններ, ինչն առավել հավանական է, երբ դրանց հակադրվում են արդյունավետ կառավարություն, ակտիվ արհմիություն և քաղաքական շարժում: Որոշ մասն օրինական բազա համարում է միայն իրենց բաժնետերերին՝ մերժելով կարգավորման ցանկացած այլ տեսակ: Մյուսները պատրաստ են պատասխանատվություն ստանձնել շատ շատերի վերաբերյալ՝ բացի իրենց բաժնետերերից և ներդրողներից, այսինքն՝ աշխատողներ, սպառողներ, մատակարարներ, տեղի հանրայթ, ազգային կառավարություն, բնապահպանական ասոցիացիաներ և այլն³: Այս դեպքում մշակվում են ինքնակարգավորման գործիքակազմեր, օրինակ՝ վարքագծային կանոնակարգեր, համաշխարհային մասշտաբի մարմինների գնահատումային ընթացակարգերին ենթարկվող սոցիալական և տնտեսական զեկույցներ: Այսպիսով՝ ՏԱԸ և ՄԱԸ, ըստ գործող տնտեսական շրջանառության սկզբունքի, ստեղծում են գլոբալ մակարդակի համակարգային ինտեգրում, ավելացնում տնտեսվարող սուբյեկտների փոխկապվածությունը:

Տնտեսական համագործակցության նման ձևերի զարգացման արդյունք դարձավ առևտրային պետությունների կողմից իրենց ինքնավարության սահմանափակումը: Արտաքին քաղաքական տեսանկյունից խնդիրը, որի հետ ընդհարվում են նման պետությունները, ամփոփվում է նրանում, որ ձեռք բերեն որքան հնարավոր է մեծ շահույթ միջազգային առևտրից և համագործակցությունից, միաժամանակ պահպանեն այնքան ինքնիշխանություն, ինքնավարություն, որքան դա հնարավոր է:

Գլոբալ տնտեսական տարածության ծագումն էապես փոփոխեց պետության հանրային և մասնավոր ոլորտների միջև փոխգործունեության պատկերը: Գլոբալացումը նշանակում է, որ պետությունը չի մենաշնորհում իր տարածքում օրենսդրական իշխանության գործառույթը: Այդ տարածությունն ընդգրկում է բազմաթիվ տարածքներ և պահանջում վերպետական կանոնների, նորմերի ստեղծում: Բազմամակարդակ առևտրային համաձայնությունների իրականացման գործընթացում պետությունները, որպես կանոն, իրենց ազգային օրենսդրությունը համապատասխանեցնում են միջազգային իրավական նորմերին և հաստատված միջազգային գործնականին: Իսկ դա նշանակում է, որ պետություններն առավել են վերածվում միջազգային ինստիտուտների և կառավարման մարմինների այսպես կոչված «պետություն-

³ Տե՛ս **Мартинелли А.** Рынки, правительства, сообщества и глобальное управление // Социс. 2003. №1. С. 11-12.

անդամների»։ Եվ դրանք կարծես փոխանակում են իրենց ինքնիշխանությունը կոլեկտիվ ապրանքարտադրության նկատմամբ հասանելիության հնարավորության հետ։ Անդամ-պետությունների ձևավորումն առավել վառ նկատելի է Եվրոպայում։ Ինչպես նշում է Մ. Կալերը, եթե սահմանենք Եվրոպայի ժամանակակից ազգային պետությունները համակցված ինքնիշխանության կամ պրոտո-դաշնության տերմիններով, ապա Եվրոպական միության ընդհանուր ինստիտուտների ստեղծումն առավել կարևոր խնդիր է, քան իշխանության տարածաշրջանային մարմինների զարգացումը⁴։ Եվրոպայում այս գործընթացն ընդգրկել է ոչ միայն տնտեսական ոլորտը, այլ նաև անվտանգության ընդհանուր համակարգի ստեղծման մակարդակը, որում էլ ընդհանուր նպատակների ձեռքբերման համար ազգային պետությունները հրաժարվեցին իրենց ինքնիշխանության մի հատվածից։

Վերազգային տնտեսական և քաղաքական կազմակերպության ձևավորումը տեղի է ունենում պետական իշխանության և դրա նույնականության կորստի հաշվին։ Այս ընդհանուր տենդենցի արտահայտումը և միաժամանակ դրա իմաստավորումը **կառավարում** կատեգորիան է։ Անգլիական «governance» բառը թարգմանվում է որպես կառավարում, հսկողություն, հասարակության հանրային ոլորտում կառավարության իշխանություն կամ գործառույթ։ «Governance» Հասկացությունը տարբերվում է government» հասկացությունից։ Այստեղ նկատի է առնվում կառավարությունը՝ որպես պետության ֆորմալ ինստիտուտների համակարգ, որն իրականացնում է քաղաքական կառավարում և օժտված է բռնության օրինական կիրառման մենաշնորհով։ Միջազգային հանրույթի անդամ-պետությունն իր ինքնիշխան շահերը ենթարկում է միջազգային նորմերին և կանոններին՝ ջանալով ներդաշնակեցնել ներքին և միջազգային օրենսդրությունները։ Ներդաշնակեցման պահանջը կարող է հանգեցնել նրան, որ միջազգային օրենքները կինստիտուցիոնալացվեն որպես ազգային օրենքներ։ Նման ինստիտուցիոնալացումը կարող է իրականացվել երկու ուղիներով։ Առաջինը՝ միջազգային կանոնները և նորմերը կարող են վերածվել պետության ներսում տարբեր սուբյեկտների արժեքների և իդեալների։ Պետության ներսում քաղաքացիները և կազմակերպությունները կարող են կիրառել միջազգային նորմերը սեփական գործողությունների սահմանման համար՝ այլ քաղաքացիների և կազմակերպությունների գործողությունների հիմնավորվածությունը կասկածի տակ առնելու նպատակներով։

⁴ Տե՛ս **Kahler M.**, Regional Futures and Transatlantic Economic Relations. NY, 1995, p.4.

Կառավարությունը ևս կարող է հղում կատարել միջազգային նորմերին այն նպատակով, որ արդարացնի, օրինականացնի հանրության մերժած որոշումները: Երկրորդը՝ միջազգային կանոնները և նորմաները կարող են ներկառուցվել ներպետական մակարդակում ընթացող քաղաքական գործընթացներում, եթե դրանց հիմքով կառուցվի նոր ներքին օրենսդրություն:

Մեկ պետության ներսում սուբյեկտների միջազգային իրավունքից օգտվելու ունակությունն անդամ-պետության գլխավոր առավելություններից մեկն է⁵: Սեփական ինքնիշխանության սահմանափակման փոխարեն՝ նրանք ստանում են էական մեծ հասանելիություն առարկաներին, որոնք տրամադրվում են միջազգային ինստիտուտների կողմից: Այսպիսով՝ միջազգային ռեժիմի շրջանակներում ծագում է վարքագծային փոփոխման պահանջ: Արևմտյան Եվրոպայում և հետագայում Եվրոպական Միությունում «Ընդհանուր շուկայի» տնտեսական ռեժիմը գործել է միայն տնտեսական կոոպերացիային աջակցելու նպատակներով: Սակայն հետագայում ծագեցին իրավական նորմեր, որոնք դուրս էին գալիս շուկայական հարաբերությունների սահմաններից և շոշափում քաղաքականության, հասարակության, պետական անվտանգության ոլորտները, և այս կառույցի գործունեությունն սկսեց տարածվել ոչ միայն անդամ-պետությունների տնտեսական աճի, այլ նաև ընդհանուր պլանի անվտանգության ապահովման խնդիրների լուծումների վրա:

Եվրոպական Միության նմանությամբ կազմակերպությունները գերադրապես զբաղվում են առանձին պետությունների համագործակցման ընթացքում անարդյունավետ կորուստների նվազեցմամբ և ձևավորում այդ համագործակցման եղանակները⁶: Բացի դրանից, նրանք բոլոր մասնակիցների համար հասանելի են դարձնում անհրաժեշտ տեղեկությունների հսկայական ծավալներ՝ ավելացնելով միջազգային համակարգի թափանցիկությունը: Վերազգային կառավարման մարմիններն աջակցում են անդամ պետություններին՝ ներքին բնույթի խնդիրների, այդ թվում՝ միգրացիայի և սոցիալական քաղաքականության հարցերի լուծման գործում՝ դրանք տեղափոխելով միջազգային կարգավորման հարթություն և սահմանելով վարքագծի ու խնդիրների լուծման ընդհանուր ընդունված չափանիշներ: Սակայն այս

⁵ Մանրամասն տե՛ս **Чиркин В.Е.** Современное государство. М., 2001, **Керимов А.Д.** Современное государство. Вопросы теории. М., 2007, **Марченко М.Н.** Государство и право в условиях глобализации. М., 2008.

⁶ Տե՛ս **Raymond G.A.**, Problems and Prospects in the Study of International Norms // Mershon International Studies Review. Vol. 41 (2) November, 1997, p. 214.

ամենը պահանջում է պետության ավանդական դերի վերանայում: Ռ.Ռոլեկրանցն այս դերի փոփոխությունը դիտարկում է հետևյալում: Պետությունը վերածվում է միջազգային շուկայի դերակատարներից մեկին և ստիպված է հաշվի առնել ապրանքների արտադրության գործընթացում օտարերկրյա ազդեցության գործոնը նույնիսկ ներքին տնտեսական հարցերի լուծման ժամանակ: Այն ստիպված է լինում ընդունել ավանդական իր ազդեցության ոլորտներում արտերկրյա կապիտալի ազդեցությունը, քանի որ պետությունը պետք է գրավի արտերկրյա ներդրումները՝ իր հաջող գործառնության համար: Սակայն արտերկրյա ներդրումների ձեռքբերման համար պետությունը պետք է ակտիվ լուծի արժեզրկման մակարդակի նվազեցման, աշխատանքի արտադրողականության աճի, սեփական դրամի ուժեղացման, աշխատուժի կրթվածության և ճկունության աճի խնդիրները: Այս խնդիրների լուծումները հաճախ կապված են միջազգային տնտեսական ռեժիմի և պետության ներքին շահերի միջև կոնֆլիկտների ծագման հետ, որոնց բավարարումն էլ հանգեցնում է բյուջետային էական ծախսերի, բյուջետային դեֆիցիտի աճի և այլն:

Կառավարման ոլորտում հետինդուստրիալ երկրներում դրանց հարմարեցման պոտենցիալի տեսանկյուններից դիտարկվող հիմնական տենդենցների շարքում անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել հետևյալ ասպեկտին. Արևմուտքում հարմարեցման պոտենցիան կողմնորոշված է ոչ թե հասարակության կյանքում պետության դերի և նշանակության բարձրացմանը, այլ նախկին գործառույթներում դրանց կրճատումներին և նվազեցմանը: 20-րդ դարի 80-ական թվականներին տեղի է ունենում ազգային պետության դերի նվազեցում, մի կողմից՝ համաեվրոպական մակարդակում դրա գործառույթների հանձնման ուղղով, իսկ մյուս կողմից՝ առավել ցածր մակարդակում՝ սկսած կառավարական գործակալներից, ավարտելով մունիցիպալիտետից: Մի շարք լիբերալ ինստիտուցիոնալիստների կարծիքով՝ պետության ապակենտրոնացումը ծնում է վարչական-քաղաքական կառավարման նոր մեթոդներ, ստեղծվում են հասարակության կազմակերպման և դրա կառավարման նոր պայմաններ:

Կառավարման խնդիրների՝ անգլիացի հետազոտող Ջեսսոնը նշում է, որ կառավարման գործընթացները կողմնորոշվում են «հետհիերարխիայի» հայեցակարգին՝ շեշտադրելով հորիզոնական փոխգործակցությունը և

⁷ Տե՛ս **Rosecrance R.**, The Rise of the Virtual State // *Fareing Affairs*. Vol. 75 (4) July-August, 1996, p. 60.

ինքնակազմակերպման դերը փոխկապակցված դերակատարների համակարգում⁸: Այն, ինչը տեղի է ունենում կառավարման ոլորտում Արևմուտքում, անվանում են մասշտաբային հեղափոխություն պետության, հանրային կառավարման և հասարակության հարաբերություններում: Իհարկե, դա պահանջում է իր հատուկ գիտական ուշադրությունը նշված գործընթացների նկատմամբ, որոնք էլ ցուցադրում են մարդկային հասարակության որոշակի հատվածի ինքնակազմակերպման որակական տեղաշարժերը:

Այսպիսով՝ ներկայում ազգային պետություններն էապես սահմանափակված են ներքին խնդիրների ինքնուրույն լուծման մեջ, քանի որ նրանց գործունեությունն ընդգրկված է միջազգային կազմակերպությունների և կառավարման մարմինների գործունեության համատեքստում: Կարծում եմ, որ ազգային պետությունը կարող է չնպաստել գլոբալացման գործընթացին, կարող է այն հապաղել, սակայն տվյալ գործընթացը կասեցնել հնարավոր չէ: Այդ իսկ պատճառով կարևոր նշանակություն ունի, թե ինչպես պետք է տվյալ խնդիրը լուծվի: Ենթադրվում է, որ պետական մարմինների և նոր տնտեսական կառույցների միջև իշխանության վերաբաշխման գործընթացն արդեն ընթանում է: Ավանդական պետական քաղաքական ինստիտուտները թույլ են հարմարեցված իրականությանը, այդ իսկ պատճառով խոսք կարող է լինել նոր պայմաններին մշտական հարմարեցման համար հատուկ ինստիտուտներով օժտված պետության պատմական նոր տիպին անցնելու մասին: Պետությունն ազգայինից անշեղ վերածվում է միջազգային հանրույթի պետության: «Պետություն՝ միջազգային հանրույթի անդամ երկիրը նշանակում է պետության մասնակցություն համազգային ինստիտուտներում և ռեժիմներում: Անդամ-պետությունը տնտեսապես առավել հզոր է, որին հասանելի են գլոբալացված տնտեսության տնտեսական ռեսուրսների (կապիտալ, աշխատանք, տեխնոլոգիաներ և շուկա) առավել մեծ քանակություն, քան նախկին քաղաքական միավորումներին՝ բացառությամբ կայսրության: Ի տարբերություն կայսրության՝ անդամ-պետությունն ունակ է պահպանել իր քաղաքացիների չեզոքությունը: Պետությունների կոոպերատիվ ջանքերը նվազեցնում են դրանց քաղաքական մրցակցությունը և մեղմացնում քաղաքական անվտանգության խնդիրները: Միջազգային ինստիտուտներում ներգրավված պետությունը պաշտպանում է իր շահերը և ապրում տեղական հետաքրքրություններին չհակասող նորմերի,

⁸ Տե՛ս **Jessop B.**, Cavemance failure. The New Politics of Bittish Local Governance L., 2000, p. 15.

կանոնների սահմանմամբ: Այն պետություններն են բարդություններ ունենում, որոնք ջանում են պահպանել իրենց լիարժեք ինքնիշխանությունը: Գլոբալ աշխարհում իրավական և ժողովրդավարական պետությունը պետք է շրջահայաց և ողջամիտ քաղաքականություն վարի, մի կողմից՝ պահպանելով ինքնիշխանության որակական հատկանիշները, մյուս կողմից՝ հետ չմնալ միջազգային տնտեսական, առևտրային, բանկային և քաղաքական գործընթացներից: Իսկ դրա համար անհրաժեշտ է լեգիտիմ իշխանություն և հասարակության վստահությունը վայելելով կառավարություն:

Եզրակացություն

Ներկայիս միջազգային տնտեսական համագործակցությունը ոչ միայն խորացնում է պետությունների միջև փոխկապվածությունը, այլև էականորեն վերափոխում է պետության ավանդական դերակատարումը համաշխարհային համակարգում: Միջազգային տնտեսական (առևտրային) կազմակերպությունների, անդրազգային ընկերությունների և վերազգային կառավարման մեխանիզմների աճող ազդեցությունն օբյեկտիվորեն շոշափում է պետական ինքնիշխանության բովանդակությունը և ինքնիշխան իրավունքների իրականացման սահմանները: Ինքնիշխանությունն աստիճանաբար դադարում է ընկալվել բացառապես տարածքային և լիակատար վերահսկողության կատեգորիաներով՝ վերածվելով փոխկապակցված, բազմամակարդակ և պայմանական գործառույթի:

Այս համատեքստում պետությունները կանգնած են բարդ ընտրության առաջ. մի կողմից՝ անհրաժեշտ է ակտիվ ներգրավվել միջազգային տնտեսական համագործակցության և գլոբալ շուկաների մեջ՝ ապահովելու տնտեսական աճ, ներդրումների ներհոսք և տեխնոլոգիական զարգացում, մյուս կողմից՝ պահպանել ինքնիշխանության այն որակական հատկանիշները, որոնք երաշխավորում են ազգային շահերի պաշտպանությունը, սոցիալական կայունությունը և հանրային վստահությունը պետական կառավարման նկատմամբ: Հենց այս հակասական պահանջների համադրումն է ձևավորում ժամանակակից «առևտրային պետության» գործունեության առանցքը:

Միևնույն ժամանակ, ակնհայտ է, որ, առանց արդյունավետ պետական կառավարման, լեգիտիմ իշխանության և հասարակության վստահության միջազգային տնտեսական համագործակցությունը կարող է խորացնել սոցիալ-տնտեսական անհավասարությունները և սահմանափակել ազգային քաղաքական ընտրության հնարավորությունները: Հետևաբար, իրավական և ժողովրդավարական պետության

հիմնական խնդիրն է մշակել հավասարակշռված քաղաքականություն, որը միաժամանակ կապահովի միջազգային տնտեսական գործընթացներին մասնակցությունը և կպահպանի պետական ինքնիշխանության հիմնարար բովանդակությունը:

Այսպիսով՝ միջազգային տնտեսական համագործակցության պայմաններում պետության ինքնիշխանությունը ոչ թե վերանում է, այլ վերափոխվում է՝ պահանջելով նոր մոտեցումներ, ճկուն ինստիտուցիոնալ լուծումներ և ռազմավարական մտածողություն: Հենց այդ համադրությունն է ժամանակակից պետության կայուն զարգացման և միջազգային համակարգում արդյունավետ ներգրավվածության հիմնական նախապայմանը:

INTERNATIONAL ECONOMIC COOPERATION AND STATE SOVEREIGNTY

SAROYAN DAVIT

Senior Investigator of the Department for the Investigation of Crimes Against the Person,
Main Department for the Investigation of Particularly Important Cases,
Investigative Committee of the Republic of Armenia,
Second Class Counselor of Justice,
Applicant at the Institute of Philosophy, Sociology and Law,
National Academy of Sciences of the Republic of Armenia

Abstract. The unprecedented scale of global economic cooperation and integration has objectively stimulated the formation and the development of major international (transnational) economic and trade organizations. As a result of these processes, complex and interdependent economic relations have emerged, exerting a significant influence on national economies.

Within these evolving relationships, state sovereignty and sovereign rights intersect with the functional powers of international economic (trade) organizations and transnational corporations. The growing role of the latter often gives rise to legal and institutional contradictions related to state regulation, economic policy, and protection of national interests.

This research is devoted to the analysis of this complex and multifaceted issue, with the aim to identify the possibilities and limitations of preserving state sovereignty under the conditions of international economic cooperation.

Keywords: state sovereignty, sovereign rights, international economic (trade) organizations, functional powers, international law, international practice.

МЕЖДУНАРОДНОЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО И ГОСУДАРСТВЕННЫЙ СУВЕРЕНИТЕТ

САРОЯН ДАВИД

старший следователь по особо важным делам отдела по расследованию преступлений против личности Главного управления по расследованию особо важных дел Следственного комитета Республики Армения, советник юстиции второго класса, соискатель Института философии, социологии и права НАН Республики Армения

Аннотация. Беспрецедентные масштабы мирового экономического сотрудничества и интеграции объективно стимулировали процесс формирования и развития крупных международных (транснациональных) экономических (торговых) организаций. В результате данных процессов сложились многоуровневые и взаимосвязанные экономические отношения, оказывающие существенное влияние на национальные экономики государств.

В рамках указанных процессуальных отношений происходит пересечение государственного суверенитета и суверенных прав с функциональными полномочиями международных экономических (торговых) организаций и транснациональных корпораций. Возрастающая роль последних нередко порождает правовые и институциональные противоречия, связанные с государственным регулированием, формированием экономической политики и защитой национальных интересов.

Настоящая исследовательская работа посвящена анализу данной сложной и многоаспектной проблемы с целью выявления возможных путей и ограничений сохранения государственного суверенитета в условиях международного экономического сотрудничества.

Ключевые слова: государственный суверенитет, суверенные права, международные экономические (торговые) организации, функциональные полномочия, международное право, международная практика.

Օգնագրիծ ված գրականության ցանկ

1. **Марченко М.Н.** Государство и право в условиях глобализации. М., 2008.
2. **Чиркин В.Е.** Современное государство. М., 2001.
3. **Керимов А.Д.** Современное государство. Вопросы теории. М., 2007.
4. **Мартинелли А.** Рынки, правительства, сообщества и глобальное управление // Социсс. 2003, 1, С. 5-11.
5. **Resecrance R.,** The Rise of the Virtal State// Foreign Affairs. Vol. 75(4), 1996, pp 36-45
6. **Kahler M.,** Regional Futures and Transatlantic Economic Relations. NY., 1995
7. **Raymond G.A.,** Problems and Prospects in the Study of Inernational Norms// Mershon International Studies. Vol. 41 (2), 1997
8. **Jessop B.,** Cavemance failure. The New Politics of Bittish Local Governanace. L., 2000

Հոդվածը գրախոսվել է 23.01.2026

Ներկայացվել է տպագրության 28.01.2026